

Kernkwaliteiten gemeente Landsmeer

December 2022

Inhoudsopgave

De geschiedenis van Landsmeer	2
Kernkwaliteiten	5
Inleiding	5
Ruimtelijke kwaliteiten	5
Economische kwaliteiten	8
Sociaal-culturele kwaliteiten	9

De geschiedenis van Landsmeer

De gemeente Landsmeer dateert van het jaar 1991 en bestaat in haar huidige vorm een kleine drie decennia. In de jaren tussen de Tweede Wereldoorlog en het jaar dat de huidige gemeente het levenslicht zag, is het karakter duidelijk veranderd. De nabijheid van Amsterdam deed zich steeds meer voelen. Meer en meer ontwikkelden de dorpen zich tot forensendorpen en in 1966 is het zuidelijk deel van Landsmeer overgegaan naar de gemeente Amsterdam. Bij de gemeentelijke herindeling van 1991 zijn de toenmalige gemeenten Landsmeer en Ilpendam opgeheven en zijn het buitengebied van Ilpendam en de dorpskern van Landsmeer samengevoegd en is de huidige gemeente Landsmeer ontstaan. De dorpskern Ilpendam is sinds de herindeling onderdeel van de fusiegemeente Waterland evenals de kern Watergang. Het Noordhollandsch Kanaal vormt daarmee naast een geografische grens nu ook de bestuurlijke grens. In 1998 is een deel van het buitengebied Purmerland overgedragen aan de gemeente Purmerend voor de ontwikkeling van de wijk Weidevenne.

Landsmeer

Het Landsmeer van vandaag de dag kent haar oorsprong die eeuwen terug in de tijd ligt. De plaats Lantsmaer komt voor het eerst in een document voor dat stamt uit 1326. Watergang, voorheen ook een stukje Landsmeer, komt al voor op een kaart uit 1288. Vanaf de tiende eeuw trokken mensen het veengebied binnen en is het veen ontgonnen om landbouwgrond te creëren. Landsmeer is ontstaan als ontginningsnederzetting langs de eerste gouw (wegslot) die bij de oostwaartse ontginning vanaf het Twiske is gegraven.

Door het ontginnen van het veen ontstonden langgerekte kavels. Het veengebied is stap voor stap in cultuur gebracht. De eerste bewoning vond plaats langs de gouwen en veenkades. De bewoners namen de veengebieden in gebruik als akkerland. Door de ontwatering en het dalen van het maaiveld (bodemdaling) stagneerde de afwatering en akkerbouw was vanaf de dertiende eeuw minder aantrekkelijk. De bewoners stapten vanaf dat moment over op de veeteelt en visserij.

Landsmeer is dan ook van oudsher een dorp van veeboeren, vissers, kippen- en eendenhouders die voedsel produceerden voor het eigen dorp, het nabijgelegen Amsterdam en ook voor de export. Het dorp groeide door de eeuwen heen uit tot een lang(gerekt) lintdorp langs de wegslot. De huizen en boerderijen waren bereikbaar via kleine bruggetjes over het water. Door de slappe veengrond is het eeuwenlang traditie geweest om in houtskeletbouw te bouwen zodat de huizen niet wegzakten in de grond. Veel boerderijen bestonden uit een woonhuis aan weg, een lagere stal erachter en een kapberg (hooihuis) op het eind.

Tot 1731 behoort Landsmeer tot de Heerlijkheid Waterland. Samen met nabij gelegen dorpen als Ransdorp, Zunderdorp en Schellingwoude bond het de strijd aan met het water. Overstromingen en dijkdoorbraken kwamen regelmatig voor en dijken, dammen en keersluizen waren het antwoord. De technische vooruitgang leverden later sluizen en molens op. Het 'poldermodel' kent zijn oorsprong in dit laaggelegen land omdat bewoners zich genoodzaakt zagen samen te werken om de voeten droog te houden.

De productie van kippen- en eendeneieren nam een vlucht en in de negentiende eeuw was Landsmeer een van de grootste leverancier van eieren aan de Zaanse koek- en beschuitindustrie. De kippen en eenden zaten in rennen haaks op de lintbebouwing en de eieren werden in putten, gevuld met water en kalkpoeder, onder de grond bewaard. Na de eieren zes tot negen maanden luchtdicht te hebben bewaard, werden de eieren eruit geschept en geleverd aan de bakkers en beschuitfabrieken in de Zaanstreek. In het dorp kwamen meer en meer eierpakhuizen, verrees een eierveiling en rond 1895 werkte ongeveer driekwart van de beroepsbevolking in de eierhandel. In 1932 sloeg de crisis in Landsmeer hard toe met als resultaat dat de eierverwerkende industrie flink in omvang is afgenomen.

Den Ijp

Den Ijp bestaat ook al eeuwen. Net als geldt voor Landsmeer duikt 'Illip' voor het eerst in de veertiende eeuw (1347) in geschreven vorm op. Den Ijp, eveneens een lintdorp, is van oudsher een boerendorp van eierboeren, pluimveehouders en kippenslachters. Door de tijd veranderden veel boeren meer en meer in kooplieden die hun waar verkochten op de markten in Amsterdam en hun bedrijven enorm zagen groeien en bloeien. Deze groei was, en is, terug te zien in het dorpsbeeld in Den Ijp waar de huizen en de levensstijl meegroeiden met de ondernemingen. Vandaag de dag is het een welvarend dorp waar de huizen- en grondprijzen duidelijk hoger liggen dan in de omgeving.

Den Ijp is ook het dorp waar kunstenaar Anton Heyboer vanaf 1961 tot zijn dood in 2005 woonde en werkte. Wat begon met een stuk land en een koeienstal is in de loop van de decennia uitgebouwd tot een complex aan (bij)gebouwen waar de kunstenaar, samen met zijn vrouwen, woonde, tekende, schilderde en etste. Kunstenaressen en Heyboer's vijfde vrouw, Petra Heyboer, woont en werkt sinds 1987 in Den Ijp in het huis tegenover het domein van Anton Heyboer.

Purmerland

Voor Purmerland geldt hetzelfde en ook dit dorp komt in de veertiende eeuw (1358) voor het eerst in geschriften voor. Het dorp was in de Middeleeuwen een belangrijke plaats en fungeerde het als de graanschuur van Amsterdam. Akkerbouwers hadden het na de inklinking van het veen, als gevolg van het ontwateren, steeds moeilijker en dit luidde het verval van de eens zo belangrijke plaats in. Het lintdorp Purmerland bleef een belangrijke tussenpost van de trekvaart tussen Purmerend en Amsterdam. Vanaf de twintigste eeuw vestigden steeds meer welvarende mensen uit de omgeving zich in Purmerland aangetrokken door rust, ruimte en de gunstige ligging.

Het huidige natuur- en recreatiegebied Het Twiske is een typisch Noord-Hollands veenplassengebied. Twiske komt uit het Oudfries en Twisk betekent 'tussen'. Mogelijk was de 'e' in Twiske vroeger een 'a', dat 'water' betekent. De volledige betekenis van Het Twiske is dan 'Het Tussenwater', een water dat de grens vormt tussen twee gebieden, te weten Landsmeer en Oostzaan. Op kaarten uit de 13e eeuw staat de naam van dit gebied, dat tegen die tijd deel uitmaakte van het graafschap Holland, voor het eerst ingetekend.

Oorspronkelijk bestond het vooral uit veenweiden langs het riviertje Het Twiske dat vanuit het noorden naar het IJ stroomt.

Rond de dorpen is eeuwenlang op kleinschalige wijze turf gewonnen. Nadat het hoogveen op raakte, is het laagveen met zogenaamde trekbeugels opgebaggerd. Het natte veen lag op smalle stroken land te drogen en werd in dikke turven gesneden. Hierdoor ontstond een landschap met legakkers en petgaten. Het gebied kende een brakwatervegetatie en een grote vogelrijkdom. In de jaren dertig van de twintigste eeuw is gestart met inpoldering. De kwaliteit van de drooggelegde landbouwgrond was zeer matig en eind jaren vijftig is daarom het inpolderen gestopt.

Het Ilperveld is een veenweidegebied, opgebouwd uit enkele meters dik drassig veen waarop voornamelijk gras, riet, veenmos en her en der moerasbos groeit. Het veen is korte tijd geëxploiteerd met vele verlande gangen en sloten tot gevolg. De exploitatie bleek niet rendabel vanwege het vele zout dat afkomstig was van overstromingen van de Zuiderzee. Om deze reden bevat de flora nog veel brakwatersoorten.

Kernkwaliteiten

Inleiding

De kernkwaliteiten van de huidige gemeente Landsmeer zijn de optelsom van de kwaliteiten van de drie individuele kernen. Door de eeuwen heen hebben het landschap, de inwoners en de samenleving in dit gebied een ontwikkeling doorgemaakt die de gemeente maakt tot wat het vandaag de dag is. Landsmeer, Den Ijp en Purmerland kennen ieder hun eigen historie, hebben hun eigen karakter en kennen historisch bepaalde, vergelijkbare kwaliteiten.

Ruimtelijke kwaliteiten

- *Landsmeer is een groene gemeente*

Groen karakteriseert de gemeente Landsmeer. De dorpskernen liggen tussen natuurgebieden in. Het Ijperveld als beschermd natuurgebied in het oosten en het Twiske als natuur- en recreatiegebied in het westen springen het meest in het oog. Het Twiske en het Ijperveld maken samen met Varkensland en het Oostzanerveld onderdeel uit van een Natura 2000-gebied. Het Ijperveld heeft als uniek veengebied een beschermde status gekregen. Deze natuurgebieden maken onderdeel uit van het natuurnetwerk Noord-Holland. De natuurgebieden zijn niet alleen voor Landsmeer, maar ook voor de regio, van grote waarde. Dit wordt erkend door diverse natuurorganisaties, het ministerie van LNV en de provincie. Het is onder andere bekrachtigd met het programma Amsterdam Wetlands, waarvan de Landsmeerse natuurgebieden onderdeel uitmaken. Met name in de kernen Landsmeer en Den Ijp wordt de nabijheid van het Twiske en het Ijperveld sterk gewaardeerd.¹

¹ Verslagen participatie bijeenkomsten bestuurlijke toekomst Landsmeer (2018)

Purmerland (402 inwoners)

“In algemene zin is het belangrijk dat Purmerland een dorp blijft met het huidige weidse, dorpse, groene en plattelandse karakter. Dit betekent met ruimte en rust, maar ook met tractoren. Dus geen hoogbouw. Niet bouwen in het groen.

De inwoners hechten veel waarde aan de voorzieningen die zij nog hebben om elkaar te ontmoeten:

- SC Purmerland
- Dorpshuis De Burcht²
- Speelgelegenheden voor kinderen
- De begraafplaats

Daarnaast zijn er belangrijke voorzieningen die bijdragen aan de bereikbaarheid (pontje Ipendam), het aanbeeld (de kerkklok) en de verkeersveiligheid (het inrijverbod). Al deze voorzieningen zijn belangrijk om te behouden.

Het Dienstencentrum Landsmeer wordt ook bezocht door Purmerlanders. Het huidige Middelpunt werkt goed als één loket voor zorgvragen. Van de Purmerlanders mogen deze voorzieningen niet verdwijnen.”

Bron: Bestuurlijke toekomst Landsmeer (Purmerland) - 24 september 2018

- *Landsmeer is een waterrijke gemeente*

Het Iperveld en het Twiske laten zien hoe groen en water Landsmeer kleur geven. Het Iperveld bestaat uit honderden eilanden trilveen. Onder de rook van Amsterdam is het er prettig stil en wordt er ruimte geboden aan talloze weidevogels. Watermanagement is onderdeel van de Noord-Hollandse geschiedenis en de geschiedenis van Landsmeer in het bijzonder. De beteugeling van het water in en om Landsmeer heeft door de geschiedenis een vorm gekregen waarbij mens, dier en natuur in relatieve balans gebaat zijn; een balans die fragiel en niet duurzaam is. Om agrarisch landgebruik mogelijk te maken wordt het waterpeil laag gehouden. Daardoor daalt de bodem in en rond Landsmeer. De zoektocht om op een ecologisch, economisch en maatschappelijk verantwoorde manier de strijd met het water te voeren, is in Landsmeer daarom een voortdurende.

Aan de westkant van Landsmeer bevindt zich het Twiske. Recreatiegebied Het Twiske staat bekend als groene parel op steenworp van Amsterdam (Twiske-Waterland). Ook het Twiske is ontstaan uit veenweidegebied. Het is een geliefde plek voor ontspanning en recreatie voor de inwoners van Landsmeer.³

- *Landsmeer heeft een dorps en landelijk karakter*

Landsmeerders noemen het landelijke karakter als belangrijk(st)e kernkwaliteit van de gemeente.⁴ Niet geheel toevallig zijn de kwaliteiten van het landschap bekrachtigd met bovenlokale regelgeving. Het bijzonder provinciaal landschap in en rond Landsmeer

² Dorpshuis De Burcht bestaat niet meer omdat er onvoldoende vrijwilligers waren om het draaiende te houden.

³ Verslagen participatie bijeenkomsten bestuurlijke toekomst Landsmeer (2018)

⁴ Enquête omgevingsvisie Landsmeer, 2021

kenmerkt zich sterk door open zichtlijnen en de zichtbare geschiedenis van de strijd met het water. Daarmee heeft het een zeer hoge cultuurhistorische waarde⁵.

Den Ijp (847 inwoners)

“Den Ijp is een dorp waar je rustig, landelijk woont in nabijheid van de stad. Het dorpse karakter met de huidige bebouwing (geen woonwijken erbij, mag geen ‘Almere’ worden), het lint en de mentaliteit van elkaar willen leren kennen en elkaar gedag zeggen wordt erg gewaardeerd. In het café en dorps huis komen bijvoorbeeld veel Ijpers samen en het is belangrijk de eigen Sinterklaasintocht te behouden.”

De inwoners hechten veel waarde aan de voorzieningen die zij hebben om elkaar te ontmoeten:

- Dorps huis De Wijde Ijp
- Basisschool De Fuik
- (Sport)verenigingen

Daarnaast worden het groen, het Ijperveld en het Twiske genoemd als pareltjes voor Den Ijp. De speelsloot in het Twiske is bijvoorbeeld gelegen aan de kant van Den Ijp en een belangrijke plek voor de kinderen om te spelen. Belangrijk is om het water en deze plek schoon te houden.”

Bron: Bestuurlijke toekomst Landsmeer (Den Ijp) - 3 oktober 2018

- *Landsmeer is een lint van dorpen*

Het dorpse karakter - zowel in ruimtelijke als in sociale zin - en de lintbebouwing worden met name door bewoners van Den Ijp en Purmerland gewaardeerd als kwaliteit. De lintbebouwing en authentieke huizen zijn karakteristiek voor de omgeving. Inwoners van de verschillende kernen van Landsmeer waarderen de rust en ruimte die horen bij het dorpse karakter⁶.

De ontginningsgeschiedenis van het gebied heeft geresulteerd in de langgerekte lintbebouwing van Den Ijp tot Purmerland die het open landschap doorbreekt. Ook de onregelmatige strookverkaveling en de stolpen in dit gebied zijn van grote cultuurhistorische waarde. Ruimtelijke ontwikkelingen in dit deel van Landsmeer zijn mogelijk, zolang ze niet ten koste gaan van deze landschappelijke kwaliteiten. Behoud van vergezichten van achter de linten is daarin belangrijk. Zo dichtbij de stedelijke kernen Purmerend, Amsterdam en Zaanstad is het karakter terecht een zeer gekoesterd bezit waar inwoners van Landsmeer, het maatschappelijk middenveld en de regio veel waarde aan hechten.

⁵ Provincie Noord-Holland:

https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Ruimtelijke_inrichting/Projecten/Het_meest_Bijzondere_Provinciale_Landschap/Landschappen/13_Oostzaner_en_Ijperveld

⁶ Verslagen participatie bijeenkomsten bestuurlijke toekomst Landsmeer (2018)

Economische kwaliteiten

- *In Landsmeer zijn belangrijke voorzieningen dichtbij*

Bedrijvigheid concentreert zich in het centrum van Landsmeer. Deze bestaat voornamelijk uit essentiële detailhandel en kleinschalige horeca. Daarmee vindt de Landsmeerder de belangrijkste winkelfuncties nog steeds in de eigen gemeente. Voor de inwoners van de kleinere kernen is de afstand tot bepaalde belangrijke voorzieningen groter. Zo gaan Purmerlanders voor veel voorzieningen naar Purmerend. De bestaande voorzieningen in de kleine kernen zijn daarom een sterk gekoesterd bezit voor de inwoners van deze kernen. Dat gaat naast bedrijven ook over bijvoorbeeld verenigingen en speelvelden.

Inwoners wonen graag in Landsmeer vanwege de vele voorzieningen en het verenigingsleven, het dorpse karakter met eigen dialect, dichtbij de grotere steden Amsterdam en Purmerend. - Verslag inwonersbijeenkomst Landsmeer (Landsmeer) 2018

De ligging en bereikbaarheid van Landsmeer dragen bij aan de economische positie. Vanwege de nabijheid en goede verbinding kan men prima wonen in Landsmeer en werken in Amsterdam (en uiteraard ook andersom) en andere grotere steden in de regio.

- *De Landsmeerse economie is kleinschalig*

De economie in Landsmeer heeft een kleinschalig en innovatief karakter. Bedrijvigheid concentreert zich in het centrum van Landsmeer. Deze bestaat voornamelijk uit essentiële detailhandel, kleinschalige horeca en natuurlijk de eierfabriek. De binding van het bedrijfsleven met de samenleving en de samenwerking tussen lokale ondernemers is sterk. Ondernemers werken veel samen en organiseren verschillende activiteiten, zoals de inmiddels beroemde 'netwerkborels' en interessante lezingen en ze ondersteunen sociale doelen.⁷

Zelfstandig ondernemers krijgen de ruimte in Landsmeer. De combinatie van een inspirerende omgeving met een goede bereikbaarheid maakt Landsmeer aantrekkelijk voor MKB en ZZP'ers⁸. Daarnaast heeft Landsmeer een kleine maar vitale agrarische sector die ook een rol vervult in het natuurbeheer in de gemeente. De nabijheid van Amsterdam maakt het vestigingsklimaat interessant, de fysieke ruimte voor bedrijven om zich te vestigen in Landsmeer is beperkt.

- *Landsmeer drijft op rust en kleinschalige recreatie*

De ruimtelijke kwaliteiten van het gebied in en om de gemeente Landsmeer bieden veel mogelijkheden voor recreatie. De nabijheid van Amsterdam maakt deze kwaliteiten extra bijzonder. Bewoners van Amsterdam kunnen zich dichtbij huis onttrekken aan de hectiek van de grote stad. Fietsers, wandelaars, waterrecreanten en natuurliefhebbers in het algemeen kunnen in Landsmeer hun hart ophalen. In de regio is de charme van Landsmeer bekend. Behoud van de balans tussen rust en recreatie een belangrijke uitdaging. De toegang tot natuur en rustige recreatie maakt Landsmeer voor haar bewoners een aantrekkelijke gemeente.

⁷ <https://www.bvl-landsmeer.nl/>

⁸ Toekomstvisie Landsmeer 2025

Sociaal-culturele kwaliteiten

Landsmeer, met haar 11.565 inwoners⁹, is een langzaam vergrijzende gemeente. Het aantal inwoners tot 45 jaar is de afgelopen jaren redelijk stabiel gebleven, de 45- tot 65-jarigen nemen in aantal af en het aantal 65-plussers groeit. Tegelijkertijd behoort Landsmeer qua gemiddeld inkomen tot de top 10 van de Noord-Hollandse gemeenten. De gemeente kent een hoge arbeidsparticipatie en de werkende Landsmeerder heeft vaak een baan buiten de gemeente; het werkloosheidspercentage ligt rond de 3 procent. Opvallend is dat in Landsmeer, vergeleken met het gemiddelde in Nederland, relatief veel zelfstandig ondernemers wonen. Dit bekrachtigt het eerder genoemde aantrekkelijke klimaat voor ZZP'ers en MKB'ers.

De inwoners van Landsmeer hebben over het algemeen geen migratieachtergrond en het percentage inwoners met een migratieachtergrond (Westers, dan wel niet Westers) is in de afgelopen twee decennia gestaag gestegen van ongeveer 15 naar een kleine 20 procent. Van deze groep inwoners met een migratieachtergrond heeft de helft een Westerse en de andere helft een niet-Westerse achtergrond. Ruim driekwart van de Landsmeeders heeft een gemiddeld (MBO of vergelijkbaar) of hoog opleidingsniveau (HBO/WO).

- *Landsmeer is een hechte gemeenschap en ziet naar elkaar om*

De gemeenschapszin, de kracht van de gemeenschappen, is in Landsmeer hoog. De lijnen, ook naar het gemeentehuis, zijn kort. Het is een hechte gemeenschap die voor elkaar zorgt en naar elkaar omziet. Dit is te zien aan de hoge (bereidheid voor) vrijwillige inzet op tal van vlakken. Landsmeeders verlenen bovengemiddeld veel mantelzorg en voelen zich minder eenzaam. Ze wonen graag in de gemeente en zijn, ook als ze van 'buiten' komen, snel gehecht. De mensen voelen zich over het algemeen veilig en ervaren relatief weinig overlast. Landsmeer biedt veel mogelijkheden om 'mee te doen'. De sociale cohesie, organisatie- en samenwerkingskracht zijn hoog, getuige ook initiatieven als een *Repair Café*.

- *Landsmeer kent een rijk en gevarieerd verenigingsleven*

Misschien wel het meest opvallende binnen de gemeente Landsmeer is het aantal verenigingen. En niet alleen het aantal is opvallend, ook de 'spreiding' is groot. Landsmeer kent sportverenigingen, muziek en toneel zijn vertegenwoordigd en bijvoorbeeld het figuurzagen heeft zijn eigen vereniging. Voor ieder wat wils, en de hoeveelheid verenigingen toont aan dat de inwoners graag actief en met elkaar bezig willen zijn.

Landsmeer (10.333 inwoners)

"Inwoners wonen graag in Landsmeer vanwege de vele voorzieningen en het verenigingsleven, het dorpse karakter met eigen dialect, dichtbij de grotere steden Amsterdam en Purmerend. Het groen en blauw wordt erg gewaardeerd. Met name Het Twiske en Ilperveld.

De inwoners hechten veel waarde aan het behouden van de voorzieningen die zij hebben

⁹ CBS-data: op 1 januari 2022

om elkaar te ontmoeten:

- Het zwembad
- Sport- en cultuurverenigingen
- Het dienstencentrum Landsmeer
- Markt op vrijdag
- Bibliotheek

In de Toekomstvisie 2025: Ruimte voor kwaliteit is het verenigingsleven niet voor niets als een belangrijke kernwaarde van de gemeente beschreven. De vele sport- en cultuurverenigingen moeten behouden blijven voor de inwoners. Ook voorzieningen die je als inwoner dichtbij wil hebben worden genoemd om te behouden, zoals de gemeentewerf, het zorgloket (Middelpunt). En de voorziening die Landsmeer in beeld brengt wordt zeer gewaardeerd: de Lokale Omroep Landsmeer.”

Bron: Bestuurlijke toekomst Landsmeer (Landsmeer) - 2 oktober 2018

- *Landsmeer heeft een rijke en interessante historie*

De historie van de drie kernen die vandaag de dag Landsmeer vormen is nog steeds goed zichtbaar en geeft de gemeente kleur en karakter. Het komt terug in het landschap zoals de lintbebouwing, de langgerekte kavels en het veenweidegebied; het is terug te zien in de kleinschalige en innovatieve economie en ook in de gemeenschapszin en bedrijvigheid. De zichtbare historie van Landsmeer, Den IJp en Purmerland maakt de kernen, en daarmee de gemeente, karakteristiek en herkenbaar.

Landsmeer herbergt een flink aantal rijks- provinciale en gemeentelijke monumenten binnen haar gemeentegrenzen. Een deel van deze monumenten is als ensemble terug te vinden aan het Noordeinde en in de Dorpsstraat.¹⁰

¹⁰ https://www.landsmeer.nl/wonen,_werken_en_leven/bouwen_en_verbouwen/monumenten